

ODKLONY V TRESTNÍM ŘÍZENÍ A REFORMA TRESTNÍHO PROCESU

DIVERSIONS IN THE CRIMINAL TRIAL AND REVISION OF CRIMINAL PROCESS

TOMÁŠ PALOVSKÝ

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Okresní státní zastupitelství Brno - venkov

Abstrakt

Autor v příspěvku rozvíjí úvahu, že probíhající rekodifikace trestního řádu České republiky je příležitostí, jak zvýšit podíl restorativních prvků v trestním řízení. Po shrnutí stávající právní úpravy odklonů v trestním řízení a jejich ideových východisek argumentuje, že počty odklonů jsou ve srovnání s vyspělejšími zeměmi střední Evropy nižší. Vznáší rovněž kritiku vůči závěru Ministerstva spravedlnosti ČR, které změnu odmítá. Navrhuje, jak zvýšit počet odklonů v trestním řízení a jak upravit trestní proces tak, aby vedle sebe rovnocenně stály jak prvky retributivní, tak restorativní justice. Argumentuje ve prospěch toho, aby byla zavedena povinnost orgánu činného v trestním řízení užít odklon, jsou-li pro to splněny zákonné podmínky.

Klíčová slova

trestní řízení, rekodifikace, odklony, střední Evropa

Abstract

The author analyses the idea that the running recodification of the Criminal Procedure Code of the Czech Republic is the chance how to higher the part of restoration components in criminal procedure. Besides the summary of deflections in criminal procedure and their idea basis he argues that the number of deflections in criminal procedure is lower than in more developed states in the Central Europe. He criticises the conclusions of the Ministry of Justice denying the modifications. Author proposes how to higher the number of deflections in criminal procedure and how to modify the criminal procedure within the meaning of the equivalent components of retributive and restorative justice. He argues in favour of using

deflections by the authorities operating in criminal procedure if the legal conditions are fulfilled.

Key words

Criminal Proceedings, Recodification, Diversions, Central Europe

I. Úvod

Projdeme-li odbornou literaturu posledních 15 let, nepředstavuje otázka tzv. odklonů v trestním řízení problém, který by byl považován za hodný zvláštního zřetele. Diskuse, vedená v desítkách článků (k odklonům v trestním řízení nebyla vydána monografie či sborník), jakoby dospěla z pohledu teoretického i aplikačního do konečného stádia. S tímto vývojem ve vědě víceméně koreluje i aktuální trestní politika .

Za prioritní otázky, které je potřeba řešit v rekodifikaci trestního řízení, se podle věcných záměrů trestních řádů¹ považují zejména a) zrychlení a zjednodušení řízení, b) posílení soudního stádia řízení vůči přípravnému stádiu, c) přesném vymezení role jednotlivých stran v dokazování před soudem, d) precizace úpravy dozoru státního zástupce v přípravném řízení, e) efektivnější úprava procesu dokazování včetně zavedení nových institutů, jako je prohlášení viny. Tvůrce budoucího trestního řádu opakovaně proklamoval, že úpravu odklonů v trestním řízení, tedy podmíněného zastavení trestního stíhání (§ 307 - § 308 tr. ř.) a narovnání (§ 309 - § 314 tr. ř.) chce ponechat nedotčenu, neboť se osvědčila.²

S vymezením priorit rekodifikace lze jistě vyslovit souhlas, ovšem nejde jen o priority. Oproti běžnému novelizačnímu procesu se od rekodifikace očekává především to, že jejím výsledkem bude právní úprava, použitelná bez vážnějších změn několik desítek let. Rekodifikační práce by neměly být jen odrazem domácího vývoje, ale je vhodné zkoumat poznatky jiných zemí, zejména evropských, které obdobné problémy řeší či řešily.

V tomto příspěvku se pokusím vyvrátit (či alespoň zpochybnit) hypotézu o „bezproblémovosti“ právní úpravy odklonů v trestním řízení. Nabídnou určitá řešení, jak lze upravit současnou právní úpravu tak, aby šlo o instituty, jejichž význam v trestním řízení

¹ Vláda ČR: *Návrh věcného záměru zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)*, stav k 30.3.2005, týž: *Návrh věcného záměru zákona o trestním řízení soudním (trestní řád)*, stav k 30.7.2007.

² *Op. cit. sub 1.*

nebude (co do kvantity) marginální, ale jež se stanou běžnou součástí procesu. Budu-li si vypůjčovat některé argumenty ze zahraničních právních úprav (případně statistických dat), pak půjde o státy okolní, s podobnou právní tradicí. Příspěvek si neklade za cíl představit jakýsi „paragrafový“ návrh či vznést závěry kategorické povahy, naopak, cílem je vyvolat seriózní diskusi k tématu. V textu nebude z důvodů rozsahových prováděna citace textu právních předpisů.

II. Vývoj a ideová východiska současné právní úpravy

Podoba tzv. odklonů v trestním řízení *de lege lata* je výsledkem desetiletého vývoje, který je zakončen přijetím zákona o soudnictví ve věcech mládeže (č. 218/2003 Sb.). Pozdější doplnění (zákon č. 283/2004 Sb.) podmíněného odložení podání návrhu na potrestání (§ 179g-§ 179h tr. ř.) nemá na koncepci výrazný vliv.

Motiv zákonodárce, zachycený v důvodové zprávě k zákonu č. 292/1993 Sb., který vedl k zavedení podmíněného zastavení trestního stíhání (§ 307 – 308 tr. ř.), lze popsat jako reflexi nárůstu počtu projednávaných trestních věcí v systému trestní justice. Předkladatel tento odklon pojal jako „procesní postup, který má odlehčit soudy od případů, kdy by byl ukládán podmíněný trest a pachatel by se ve zkušební době osvědčil“³. Obecně vzato, jde o důvod, kterým je zavedení odklonů zdůvodňováno v celé Evropě a i na půdě Rady Evropy⁴. Jehle⁵ uvádí, že řešení „přetížení“ systému jinak, buď dekriminalizací určitých jednání nebo posílením justičního aparátu, není politicky průchodné, a nezbývá než vytvářet v systému trestní justice jakési „soudce před soudem“⁶. Autor tím poukazuje na fakt, že je orgánům veřejné žaloby dána pravomoc rozhodovat *de facto* o meritu věci, což je výrazným posunem v podobě systému trestní spravedlnosti.

Původ institutu podmíněného zastavení není zcela jasný, cizojazyčná literatura odkazuje na

³ Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR: *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 21/1992 Sb., o bankách a zákon č. 335/1991 Sb., o soudech a soudcích*, 1. funkční období, Sněmovní tisk č. 535, 1993.

⁴ Srov. Rada Evropy: *Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (87)18, ze dne 17. září 1987, týkající se zjednodušení trestní spravedlnosti*, 1987.

⁵ Jehle, J.M.: *The Function of Public Prosecution within Criminal Justice System*. In: Jehle, J.M., Wade M. (eds.): *Coping with Overloaded Criminal Justice System. The Rise of Prosecutorial Power Across Europe*, Berlin, Heidelberg: Springer, 2006, s. 5-6

⁶ K řešení přetížení systému trestní justice srov. Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha: C.H.Beck, 2000, s. 5-6.

norsko-dánský systém probace⁷, z okolních zemí lze obdobné procesní postupy do té doby nalézt jen v Polsku⁸, které má ke skandinávským zemím v určitých směrech blízko, a kde zřejmě čerpal i český předkladatel⁹. V 90. letech se v různé podobě rozšiřuje do všech zemí střední Evropy.

Necelé dva roky poté (zákonem č. 152/1995 sb.) se v trestním řádu objevuje další z odklonů, narovnání. Podoba narovnání vykazuje mimo zjevnou korelaci s podmíněným zastavením (náprava škodního vztahu) znaky anglosaského procesu, a to v tzv. prohlášení o spáchání skutku, jakési „guilty plea”. Zvýrazňují roli poškozeného v řízení, neboť ten s narovnáním musí souhlasit; zde jistou paralelu nalezneme v tehdejší rakouské úpravě soudnictví nad mládeží. Povinnost zaplatit částku k obecně prospěšným účelům je zřejmě ryze českým počinem. Původní procesní odlišnosti oproti podmíněnému zastavení, tedy že a) zde mohl rozhodovat jen soud a b) šlo v přípravném řízení o specifické soudní řízení, odstranil zákon č. 265/2001 Sb.

Položíme-li si otázku, co touto úpravou zákonodárce sledoval, pak motiv není zcela jasný. V odpovědi, zda další alternativu ukončení trestního řízení v podobě narovnání konfliktu mezi pachatelem, obětí, případně dalšími poškozenými, či jen doplnění institutu podmíněného zastavení stíhání, se s ohledem na počet narovnání (viz. níže) kloníme spíše ke druhé domněnce.

Do roku 2001 právní řád neobsahoval normy, které by jakkoli upravovaly další postup orgánů činných v trestním řízení ve vztahu k odklonům. Poté, zřízením a úpravou působnosti Probační a mediační služby ČR (zákon č. 257/2000 Sb., § 27b tr. řádu), došlo alespoň k ustavení orgánu, oprávněného vytvářet podmínky pro rozhodnutí o odklonu.

K posunu v chápání role odklonů došlo přijetím zákona o soudnictví ve věcech mládeže (č. 218/2003 Sb., dále ZSM). Ten, vycházející ze zásad tzv. restorativní justice¹⁰, výslovně požaduje užívání veškerých alternativ k ukládání trestních opatření (srov. § 1 odst. 2, § 3 odst. 1), včetně odklonů v trestním řízení a směřování řízení k obnovení narušených vztahů.

⁷ Bojarski, M., Giezek, J., Sienkiewicz, Z.: *Prawo karne materialne, część ogólna i szczególna*, Warszawa: LexisNexis, 2006, s. 313.

⁸ Čl. 27-29 tr. zákoníku (do 31.12.1997), čl. 66-68 tr. zákoníku (od 1.1.1998).

⁹ Název je stejný jak v ČR tak Polsku.

¹⁰ Zehr, H.: *Úvod do restorativní justice*, Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003.

Úprava obecných zásad pro užití odklonů v § 68 je volnější než v trestním řádu, problematickým je pravidlo, že „(odklonů)...lze užít...jen jestliže...mladistvý je připraven...vypořádat se z příčinami (trestného) činu.“ Podle doktríny to znamená např. zanechání škodlivých návyků, nastoupení léčení závislosti na návykových látkách¹¹ a pod. Tato podmínka není u dospělého pachatele nijak akcentována.¹² Zákon dále rozšiřuje okruh na odklon navazujících rozhodnutí - uložení tzv. výchovných opatření (§ 15 - 20 ZSM), včetně opatření výrazně zasahujících do práv mladistvého (§ 18 odst. 1). Soud tak může bez souhlasu (státní zástupce se souhlasem) mladistvého uložit např. obdobu peněžité sankce či „mírnější formu“ obecně prospěšných prací.

Pokud se v závěru této kapitoly zastavíme u institutu odstoupení od trestního stíhání mladistvého (§ 70-§ 71), pak se domníváme, že o odklon v trestním řízení nejde. Doktrína v okolních zemích, z jejichž práva česká úprava vychází¹³, odstoupení (zastavení) od stíhání z důvodu absence veřejného zájmu mezi odklony neřadí¹⁴. Česká doktrína se na jasném zařazení dosud neshodla, nalezneme zde jak názory kladné¹⁵, zdrženlivé¹⁶, tak kritické¹⁷. Jisto však je, že se v právním řádu objevuje prvek nekompatibilní s obecnou úpravou, jehož užívání je spíše věcí intuice, než plnohodnotné aplikace práva; je otázkou, zda jde o signál budoucích změn v trestním řízení (v souvislosti s přijetím tzv. formálního pojetí trestného činu), či pokus, který bude později zařazen mezi nepovedené.

III. Odklony v rekodifikaci trestního řízení

Vrátíme-li se k již citovaným věcným záměrům rekodifikace trestního řádu, pak lze závěr předkladatele o „zbytečnosti změny“ napadnout. Podívejme se na statistická data kriminality v Rakousku před a po zavedení odklonů v trestním řízení a na srovnání statistických dat Česka, Polska, Slovenska a Rakouska, týkajících se odklonů v letech 2004-2005.

¹¹ Sotolář, A.: *Odstoupení od trestního stíhání jako specifická forma alternativního řešení trestních věcí mladistvých*. Trestněprávní revue, 2004, 6, s. 173.

¹² Pokud by příčinou spáchání méně závažného trestného činu byla momentální špatná životní úroveň pachatele či nadměrná konzumace alkoholu, mělo by být zkoumáno, zda např. činí snahu o získání zaměstnání, dobrovolně nastoupil léčení apod.

¹³ Podobné instituty, leč dříve zavedené, lze nalézt v SRN, Rakousku i Polsku.

¹⁴ Srov. § 42 rakouského tr. zák., Jehle, J-M.: *Op. cit. sub 5*, s. 18.

¹⁵ Sotolář, A.: *Odstoupení od trestního stíhání jako specifická forma alternativního řešení trestních věcí mladistvých*, Trestněprávní revue, 2004, 6, s. 169.

¹⁶ Fenyk, J.: *Několik úvah o právní povaze odstoupení od trestního stíhání podle § 70 zákona č. 218/2003 Sb.*, Státní zastupitelství, 2004, 2-3, s. 3-4.

¹⁷ Císařová, D.: *Několik drobných podnětů a úvah v souvislosti s připravovanou rekodifikací trestního řádu*, Státní zastupitelství, 2007, 6.

rok	1998	1999	2000	2001
počet objasněných trestných činů	204718	205312	199000#	203877
počet odsouzených osob	63864	61954	41624*	38763*

Tabulka 1: Statistika počtu odsouzených osob v Rakousku v letech 1998 - 2001

Zdroj: Bundesanstalt Statistik Österreich: *Gerichtliche Kriminalstatistik 1974-2005*, Wien, 2006, s. 32 an., Bundesministerium für Justiz: *Jahrestatistik Diversion 2000*, Bundesministerium für Inneres: *Kriminalstatistik 1998-2001*.

Přesné údaje nejsou k dispozici, jde o odhad podle statistiky za únor-prosinec 2000.

* K údaji je nutno připočíst cca 4000-5000 soudních odklonů-odstoupení od stíhání podle § 90a - § 90h rakouského tr. ř., jde o počet výzev (Diversionangebote), nikoli počet realizací. Podle pozdějších statistik se míra neúspěšnosti návrhů pohybuje v řádu 15-20%.

	rok 2004			rok 2005		
	stíháno	vyřízeno odklonem	v %	stíháno	vyřízeno odklonem	v %
Česká republika	108061	10111	9,3%	108100	9566	8,8%
Slovensko	55824	2895	5,2%	65693	4087	6,2%
Polsko	564196	31731	5,6%	577798	30364	5,2%
Rakousko*	245389	47954	19,5%	239629	49176	20,5%

Tabulka 2: Odklony ve střední Evropě v letech 2004-2005

Zdroj: Nejvyšší státní zastupitelství ČR: *Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2006*, Statistický úřad ČR: *Statistická ročenka 2006*, Generální prokurátura SR: *Štruktúra kriminality a osôb stíhaných a obžalovaných pre trestné činy v Slovenskej republike za roky 2004-2005*, Bundesministerium für Justiz: *Vergleich Jahrestatistik Diversion 2004/2005*, Wien, 2006, Bundesministerium für Inneres: *Kriminalstatistik 2004-2005*, Główny urząd statystyczny: *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006*, Warszawa, 2006, s. 176.

*Údaj „stíháno” zde představuje počet objasněných trestných činů (neexistuje institut trestního stíhání) a týká se i rozhodnutí, která nejsou ve statistikách jiných zemí zahrnuta, např. odložení věci před zahájením stíhání, zastavení pro neexistenci veřejného zájmu. Pokud bychom srovnávali rovnocenná data, hodnota by se mohla přibližovat až 50%. Je však zřejmé, že část odklonů zahrnuje i věci, které nebyly před rokem 2000 žalovány.

Je zřejmé, že s země s obdobnou právní úpravou vykazují podobné procentuální hodnoty.

Sluší se poznamenat, že na Slovensku a v Polsku byl (a trvá) rozsah trestných činů, kde bylo možné užít odklonu, menší, v Polsku pak došlo k propadu o cca 5% poté, co byla pravomoc řízení podmíněně zastavit odebrána prokurátorovi (1998). Zde však byl zaveden institut odstoupení od stíhání pro absenci veřejného zájmu na potrestání¹⁸. Lze tedy v situaci, kdy 57% nápadu na soud je řešeno trestním příkazem a kdy cca 75-80%¹⁹ z počtu stíhaných osob představuje trestné činy v samosoudcovské (§ 314a tr. ř.) agendě, považovat číslovku v jednotkách procent za uspokojivou, respektive za šetřící náklady?

Domnívám se, že uspokojivá není, ovšem hodnota okolo 10% je v současné podobě trestního řízení maximem možného. Oproti Rakousku zde např. neexistuje povinnost obviněného seznámit s možnostmi odklonu a zjistit jeho stanovisko, ani není jako cíl řízení vymezena náprava vzniklého konfliktu, případně není na odklon právní nárok. Řešení novelizací by zřejmě vedlo k větší devalvaci již tak pochybné kvality kodexu. Jde především o to, že stávající úprava reprezentuje spíše retributivní systém justice (cílem řízení je „spravedlivé potrestání“ - § 1 odst. 1 tr. řádu), do které je vsazen prvek restorativního (a preventivního) charakteru, s tímto systémem nekoherentní. Realizace je pak věcí trestní politiky, nikoli práva, projevuje se disproporcemi mezi jednotlivými regiony²⁰, a je ovlivňována např. personální situací, množstvím prostředků na mediaci apod.

Možnosti změny právní úpravy tak, aby byla posílena nejen kvantitativní úloha odklonů v trestním řízení, vidím jednak v rovině systematicko-symbolické, tedy v otázce umístění institutů v novém kodexu, jednak v rovině obsahové, tedy v případných změnách v právní úpravě, včetně rozšíření o nové prvky.

a) místo odklonů v systematické trestního řádu

Ve věcném záměru ministerstvo upustilo od pojetí odklonů jako zvláštních způsobů řízení²¹.

¹⁸ Podr. viz. Op. cit. sub 7, Gregorczyk, T., Tylman, J.: *Polskie postępowani karne*, Warszawa: LexisNexis, 2005, s. 565 an., Bulenda, T., Gruszczynska, B., Kremplewski, A., Sobota, P.: *The Prosecution Service Function within the Polish Criminal Justice system*, in: Jehle, J.M., Wade M. (eds.): *Coping with Overloaded Criminal Justice System. The Rise of Prosecutorial Power Across Europe*, Berlin, Heidelberg: Springer, 2006, s. 257-284.

¹⁹ Statistika nejsou k dispozici, údaj je odvozen odhadem s počtu odklonů a počtu trestních příkazů. Srov. Ministerstvo spravedlnosti ČR: *Statistická ročenka kriminality 2006, týž: Statistický přehled soudních agend 2006*.

²⁰ Výrazné rozdíly najdeme např. mezi Prahou a Jihomoravským krajem (cca 60%). Srov. Nejvyšší státní zastupitelství ČR: *Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2006*.

²¹ Přesto, zřejmě nabalováním různých variant, se v závěru textu znovu odklony nazývají „řízením“ o odklonu. V části o ukončení vyšetřování, která je přepracovaná oproti podobě z roku 2005 jde o způsob rozhodování.

Lze tak očekávat, že se podaří dospět k přiléhavým názvům u institutů, které jsou svou povahou pouze rozhodnutími. Díky původnímu rozhodnutí došlo k „zaplevelení“ zákona o soudnictví ve věcech mládeže, kde se za zvláštní způsob řízení považuje i odstoupení od trestního stíhání mladistvého. Přesto, jak původní vládní návrh²² podoby trestního řízení z roku 2005, tak návrh ministerský, směřují k tomu, vložit odklony mimo jádro trestního řádu. Zřetelně tedy navrhovatel duplikuje pojetí z roku 1993, které odklony etiketovalo určitou zvláštností. Sám to odůvodňuje tím, že jde o postupy vlastní jak přípravnému, tak soudnímu stádiu věci²³

Tato myšlenka je ve srovnání se zahraničními úpravami neobvyklá. Např. slovenská²⁴ i rakouská úprava zařazují odklony do přípravného řízení a v úpravě řízení před soudem na ně úsporně odkazují. Argument o „univerzálnosti“ má ovšem podklad, a to v aktuálních statistických datech.

rok	2003	2004	2005	2006
podmíněná zastavení stíhání státním zástupcem/soudem	7047/3554	7251/2623	6892/2455	7387/2279
narovnání státním zástupcem/soudem	49/249	39/198	53/166	38/168

Tabulka 3: Porovnání počtu odklonů realizovaných státními zastupitelstvími a soudy

Zdroj: Nejvyšší státní zastupitelství ČR: *Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2006*, Statistický úřad ČR: *Statistická ročenka 2006*, Ministerstvo spravedlnosti ČR: *Statistický přehled soudních agend 2004-2007*.

Pokud však předkladatel uznává jako hlavní funkci přípravného řízení funkci odklonnou²⁵, pak si v argumentu o „univerzálnosti“ protiřečí. Logickým by se jevílo posílení této funkce zařazením odklonů přímo do způsobu rozhodování v přípravném řízení. Alespoň v symbolické rovině by odklony měly být zařazeny k zastavení trestního stíhání, kterému se svou procesní povahou přibližují. Původní zařazení mělo své odůvodnění zřejmě v absenci

²² Usnesení vlády ČR 362/2005 z 30.3.2005.

²³ *Op. cit. sub 1, III/24B.*

²⁴ § 216 - § 227 tr. ř..

²⁵ *Op. cit. sub 1, III/3. Předkladatel vychází z učebnice trestního procesu. Srov. Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P.: Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, Praha: C.H.Beck, 2003, s. 532-534.*

prostoru v kodexu²⁶, pokud však vývoj směřuje k tomu, aby byla větší disproporce v poměru přípravné řízení/soudní řízení, pak je vytvoření speciální části v zákoně zbytečné²⁷.

b) změny v právní úpravě

Obecně nelze vůči vlastní právní úpravě odklonů vznést významnou kritiku. Problémem je absence takových mechanismů, které by zavedly obligatorní užívání odklonů, a které by trestní proces zaměřily také na řešení konfliktu a zapojení pachatele do tohoto řešení²⁸. Tak je tomu např. v Rakousku, kde státní zástupce (soud) musí učinit podezřelému „nabídku“ odklonu, pokud jsou splněny pro aplikaci podmínky. Neučinění takového úkonu je samostatným důvodem pro podání opravného prostředku²⁹. Příklad si lze vzít i s platné úpravy soudnictví nad mládeží.

U každého z odklonů však shledávám jisté nedostatky. Doznání obviněného³⁰ u podmíněného zastavení je v komparaci s právní úpravou našich sousedů, včetně Slovenska³¹, neobvyklé. Jistě této podmínce nelze odepřít určitou symbolickou hodnotu, jako jedné z podob akceptace viny, ovšem pro účely podmíněného zastavení valného smyslu nemá. Dokonce v krajním případě může jít i o jediný usvědčující důkaz, důvod zpřísnění právní kvalifikace a pod. Podmíněné zastavení může nabrat i podobu jakéhosi „kupčení“ orgánu činného v trestním řízení, s cílem úspěšně vyřídit věc. Vše umocňuje i fakt, že obviněný není poučován o tom, jaké důkazy lze proti němu použít v případném soudním řízení. V německé, rakouské ani polské úpravě není doznání obviněného podmínkou a důraz se klade na jeho charakteristiky. Slovenská úprava se spokojuje s „prohlášením viny“³². Vypuštěním doznání z podmínek by se vyřešily sporné otázky ohledně toho, co všechno má doznání obsahovat, a problémy s užitím podmíněného zastavení tam, kde má pachatel na čin amnézii a není shledán nepřičetným.

²⁶ Po zrušení „řízení za stanného práva“.

²⁷ Nezmiňuji se zde o navrhovaném „řízení o prohlášení viny“ neboť nejde podle mě o odklon v trestním řízení, ale o nástroj rychlení řízení, obdobně jako je tomu u trestního příkazu. Odklon je obvykle definován jako fakultativní zastavení stíhání tam, kde je lze rozhodnout o vině a trestu. Srov. Palovský, T.: *K některým problematickým aspektům odklonů v trestním řízení*, Státní zastupitelství, 2007, 3.

²⁸ Srov. Musil, J.: *Respektuje český zákonodárce princip subsidiarity trestní represe?* Kriminalistika, 2007, 3, s. 172-173.

²⁹ Podr. Löschnig-Gspandl, M.: *Diversion in Austria: Legal Aspects*, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 2001, 4 s. 284-285. Sotolář, A., Doubravová D.: *K nové rakouské právní úpravě odklonů od standardního trestního řízení a k rakouskému modelu uplatnění mediace v trestních věcech*, Právní rozhledy, 2000, 3 a 4, s. 91-99, 149-152.

³⁰ § 307 odst. 1 písm. a) tr. ř.

³¹ Původní úprava podmíněného zastavení byla shodná s českou.

³² § 216 odst. 1 písm. a) tr. ř.

Náhrada prohlášením viny je dostačující.

Lze souhlasit s předkladatelem ohledně doplnění podmíněného zastavení o institut dohledu probačního úředníka. Tím je možné jednak docílit lepšího zajištění plnění uložených povinností a omezení, případně nad úhradou škody, ale také zakotvit delší zkušební dobu, než dvě léta. Místo tohoto rozhodnutí bude např. ve věcech, kde je škoda (případně jiný dluh) splácena delší dobu. Soudu by mohla být dána pravomoc rozhodnout o povinnosti zaplatit určitou částku na obecně prospěšné účely či odpracovat určitý počet jednotek k veřejnému blahu.

Ohledně institutu narovnání je kritika pravidelně vznášena vůči platbě na obecně prospěšné účely³³. De facto se tak vytváří nerovnost osob před zákonem a přístupu k právu. Narovnání by mělo být zaměřeno na nápravu konfliktu mezi pachatelem a obětí, komunikaci mezi těmito osobami, která je mnohdy pro pachatele těžší, než pouhá náhrada škody. Lépe než požadovat platby, je upravit celý proces tak, aby zde byla garance dosažení narovnání. Zajímavou v tomto směru je právní úprava rakouská či německá. Zde státní zástupce (soud) navrhne podezřelému toto řešení a veškerou gesci nad nápravou konfliktu přenechává probační službě³⁴. Ta je pak garantem toho, že k narovnání mezi osobami došlo, o čemž sepisuje zprávu. Ani při tomto posunu by však neměla být zrušena povinnost výslechu obou subjektů.

Výhrady lze vznést i v otázce nákladů řízení. Ač je náhrada nákladů trestního proces dosud spojena s odsouzením, proti zavedení povinnosti uhradit paušální částku, jako náhradu nákladů řízení, neexistuje rozumný argument. I stát by měl postupovat v trestním řízení hospodárně a nést povinnost jen tam, kde není rozumný důvod přenést břemeno na jiného. Tento příjem lze užít na pomoc obětem trestné činnosti, kompenzaci nákladů důkazů (zejm. znaleckých posudků) a pod. Rakouská úprava je zde dobrým příkladem.

IV. Závěr

Každá rekodifikace stěžejních právních předpisů nepředstavuje nejen obrovské množství práce, jde o rovněž o výzvu, o možnost, jak do právního řádu snadněji a hospodárněji zavést nové a moderní instituty. Snadněji oproti běžnému „novelizačnímu“ procesu, kde se obvykle

³³ Šabata, K.: *Pohled na uplatnění odklonů v trestním řízení*, Státní zastupitelství, 2005, 4, s. 5-7.

³⁴ *Op. cit. sub 29.*

řeší otázky prioritního charakteru a věci aktuálního politického zájmu. Vráťím-li se k proklamacím předkladatele návrhu věcného záměru trestního řádu, který opakuje známou poučku, že „prevence je lepší než trestání“, pak odklony v trestním řízení do této prevence patří. Odklon sice není prevencí před spácháním činu, ovšem je významný v prevenci recidivy. Důležitý je především v tom, že zahrnuje pachatele do řešení jím vyvolaného konfliktu. Současný stav odklonů není uspokojivý, především co týče se jejich počtu ve srovnání s množstvím stíhaných a odsouzených osob. Tento fakt je odrazem celkové podoby trestního řádu jako takřka „nepřátelského prostředí“ pro prvky vlastní restorativní justici. Pro to, abychom dosáhli zvýšení počtu odklonů, a tím snížení zatížení soudů, je nutné do trestního řízení zavést takové prvky, které z odklonů vytvoří obligatorní procesní postupy. Jistého navýšení počtu lze dosáhnout i odstraněním i zjevně zbytečných podmínek, jako je doznání obviněného či „vykoupení se ze spravedlnosti“ v podobě plateb na obecně prospěšné účely. Poslední jmenovanou lze nahradit např. možností uložit obviněnému ve zkušební době uhradit přiměřenou částku na obecně prospěšné účely.

Literatura:

- [1] Bojarski, M., Giezek, J., Sienkiewicz, Z.: *Prawo karne materialne, część ogólna i szczególna*, Warszawa: LexisNexis, 2006, 584 s., ISBN 83-7334-558-2.
- [2] Bundesanstalt Statistik Österreich: *Gerichtliche Kriminalstatistik 1974-2005*, Wien, 2006, 233 s., ISBN 3-902479-92-2.
- [3] Bundesministerium für Inneres: *Kriminalstatistik 1998-2001, 2004, 2005*, on-line verze, dostupná z <http://www.bmi.gv.at/kriminalstatistik>.
- [4] Bundesministerium für Justiz: *Jahrestatistik Diversion 2000*, Wien, 2001, on-line verze, dostupná z <http://www.bmj.gv.at>.
- [5] Bundesministerium für Justiz: *Vergleich Jahrestatistik Diversion 2004/2005*, Wien, 2006, on-line verze, dostupná z http://justiz.demoserver.at/_cms_upload/_docs/diversion_vergleich_2004_2005.pdf.
- [6] Císařová, D.: *Několik drobných podnětů a úvah v souvislosti s připravovanou rekodifikací trestního řádu*, Státní zastupitelství, 2007, 6, on-line verze, dostupná z <http://www.lexisnexus-online.cz>.
- [7] Fenyk, J.: *Několik úvah o právní povaze odstoupení od trestního stíhání podle § 70 zákona č. 218/2003 Sb.*, Státní zastupitelství, 2004, 2-3, s. 2-6.
- [8] Generálna prokuratúra SR: *Štruktúra kriminality a osôb stíhaných a obžalovaných pre trestné činy v Slovenskej republike za roky 2004 a 2005*, on-line verze, dostupná z

<http://www.genpro.gov.sk/index/go.php?id=5>.

- [9] Główny urząd statystyczny: *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006*, Warszawa, 2006, 900 s., ISSN 1506-0632.
- [10] Gregorczyk, T., Tylman, J.: *Polskie postępowani karne*, Warszawa: LexisNexis, 2005, 976 s., ISBN 83-7334-415-2.
- [11] Jehle, J.M., Wade M. (eds.): *Coping with Overloaded Criminal Justice System. The Rise of Prosecutorial Power Across Europe*, Berlin, Heidelberg: Springer, 2006, 336 s., ISBN-10 3-540-33958-2.
- [12] Löschnig-Gspandl, M.: *Diversion in Austria: Legal Aspects*, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 2001, 4, s. 281-290.
- [13] Ministerstvo spravedlnosti ČR: *Statistická ročenka kriminality 2006*, on-line verze, dostupná z <http://portal.justice.cz/ms>.
- [14] Ministerstvo spravedlnosti ČR: *Statistický přehled soudních agend 2004-2007*, on-line verze, dostupná z <http://portal.justice.cz/ms>.
- [15] Musil, J., Kratochvíl, V., Šámal, P.: *Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání*, Praha: C.H.Beck, 2003, 1124 s., ISBN 80-7179-678-6.
- [16] Musil, J.: *Respektuje český zákonodárce princip subsidiarity trestní represe?* Kriminalistika, 2007, 3, s. 161-175.
- [17] Nejvyšší státní zastupitelství ČR: *Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2006*, on-line verze, dostupná z <http://portal.justice.cz/nsz>.
- [18] Palovský, T.: *K některým problematickým aspektům odklonů v trestním řízení*, Státní zastupitelství, 2007, 3, on-line verze, dostupná z <http://www.lexisnexus-online.cz>.
- [19] Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR: *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 21/1992 Sb., o bankách a zákon č. 335/1991 Sb., o soudech a soudcích, 1. funkční období*, Sněmovní tisk č. 535, 1993.
- [20] Rada Evropy: *Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. R (87)18, ze dne 17. září 1987, týkající se zjednodušení trestní spravedlnosti*, 1987.
- [21] Sotolář, A., Doubravová D.: *K nové rakouské právní úpravě odklonů od standardního trestního řízení a k rakouskému modelu uplatnění mediace v trestních věcech*, Právní rozhledy, 2000, 3 a 4, s. 91-99, 149-152.
- [22] Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*, Praha: C.H.Beck, 2000, xii, 468 s., ISBN 80-7179-350-7.
- [23] Sotolář, A.: *Odstoupení od trestního stíhání jako specifická forma alternativního*

řešení trestních věcí mladistvých, Trestněprávní revue, 2004, 6, s. 169-182.

- [24] Statistický úřad ČR: *Statistická ročenka 2006*, on-line verze, dostupná z <http://www.czso.cz>.
- [25] Šabata, K.: Pohled na uplatnění odklonů v trestním řízení, Státní zastupitelství, 2005, 4, s. 5- 7.
- [26] Vláda ČR: *Návrh věcného záměru zákona o trestním řízení soudním (trestní řád), stav k 30.3.2005*, nepublikováno, on-line verze, dostupná např. z <http://www.cak.cz>.
- [27] Vláda ČR: *Návrh věcného záměru zákona o trestním řízení soudním (trestní řád), stav k 30.7.2007*, nepublikováno, on-line verze, dostupná z <http://www.justice.cz>
- [28] Zehr, H.: Úvod do restorativní justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s., ISBN 80-902-998-14.

Kontaktní údaje autora – e-mail:

palovsky@mail.muni.cz

